

BUXORO VILOYATI TABIIY SHAROITINING AGROLANDSHAFTLAR SHAKLLANISHIDAGI ROLI

Nasullayeva Kamola Sharofovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

Biologiya va geografiya kafedrası o'qituvchisi

Orcid.org/0009-0009-4511-5809

Annotatsiya: Mazkur maqolada Buxoro viloyatining tabiiy geografik sharoiti va uning agrolandshaftlar shakllanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Hududning geografik o'rni, relyefi, iqlimi, tuproq qoplami, suv resurslari hamda tabiiy-ekologik omillarning qishloq xo'jaligi landshaftlari rivojlanishidagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Buxoro viloyatida agrolandshaftlarning shakllanishi va rivojlanishida sug'orish tizimlari, tuproq-meliorativ holat hamda cho'l iqlimi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: agrolandshaft, tabiiy sharoit, iqlim, tuproq, sug'orish, melioratsiya, Buxoro viloyati, qishloq xo'jaligi.

РОЛЬ ПРИРОДНЫХ УСЛОВИЙ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ В ФОРМИРОВАНИИ АГРОЛАНДШАФТОВ.

Насуллаева Камола Шарофовна

Бухарский государственный педагогический институт

Преподаватель кафедры биологии и географии

Orcid.org/0009-0009-4511-5809

Аннотация: В данной статье анализируются природно-географические условия Бухарской области и их влияние на формирование агrolандшафтов. Выделены географическое положение региона, рельеф, климат, почвенный покров, водные ресурсы, а также важность природных и экологических факторов в развитии сельскохозяйственных ландшафтов. По результатам

исследования, основными факторами формирования и развития агроландшафтов в Бухарской области являются системы орошения, условия мелиорации почв и земель, а также пустынный климат.

Ключевые слова: агроландшафт, природные условия, климат, почва, орошение, мелиорация земель, Бухарский регион, сельское хозяйство.

THE ROLE OF NATURAL CONDITIONS OF THE BUKHARA REGION IN THE FORMATION OF AGROLANDSCAPES.

Nasullaeva Kamola Sharofovna
Bukhara State Pedagogical Institute
Lecturer, Department of Biology and Geography
Orcid.org/0009-0009-4511-5809

Abstract: This article examines the influence of natural geographical conditions on the formation of agrolandscapes in the Bukhara region. The geographical location, geological structure, relief, climate, soil cover, and water resources of the region are analyzed as major factors affecting agricultural landscapes. The study also evaluates anthropogenic transformations and ecological changes within agrolandscapes.

The findings indicate that the formation and development of agrolandscapes in Bukhara region are closely linked to natural conditions and irrigation systems.

Keywords: agrolandscape, natural conditions, climate, soil, irrigation, reclamation, salinization, Bukhara region.

Kirish: Bugungi kunda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining samaradorligini oshirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish masalalari dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan agrolandshaftlarni o‘rganish, ularning shakllanish qonuniyatlarini aniqlash va hududiy xususiyatlarini

baholash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Agrolandshaftlar tabiiy va antropogen omillarning o‘zaro ta’siri natijasida vujudga kelgan murakkab geografik tizimdir. Ularning shakllanishida relyef, iqlim, tuproq, gidrologik sharoit va biologik resurslar bilan bir qatorda insonning xo‘jalik faoliyati ham muhim o‘rin tutadi. Buxoro viloyati O‘zbekiston Respublikasining janubi-g‘arbiy qismida joylashgan bo‘lib, umumiy maydoni 40,3 ming km² dan ortiq hududni egallaydi. Viloyatning katta qismi cho‘l va chala cho‘l landshaftlaridan iborat bo‘lib, qishloq xo‘jaligi asosan Zarafshon vohasi va sug‘oriladigan yerlar hududida rivojlangan. Shu sababli mazkur hududda agrolandshaftlarning shakllanishi tabiiy va antropogen omillarning murakkab o‘zaro ta’siri natijasi sifatida namoyon bo‘ladi. Agrolandshaftlar insonning xo‘jalik faoliyati natijasida shakllangan va tabiiy komponentlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan landshaftlar hisoblanadi. Ularning shakllanishi va rivojlanishida hududning tabiiy geografik sharoiti muhim o‘rin tutadi. Buxoro viloyati O‘zbekistonning g‘arbiy qismida joylashgan bo‘lib, tabiiy sharoitining o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Viloyat hududining katta qismi cho‘l va chala cho‘l landshaftlaridan iborat bo‘lib, qishloq xo‘jaligi asosan sug‘oriladigan vohalarda rivojlangan.

Tadqiqot obyekti va metodlari

Tadqiqot obyekti sifatida Buxoro viloyatining tabiiy geografik sharoiti va uning asosida shakllangan agrolandshaftlar tanlandi. Tadqiqot davomida geografik taqqoslash, statistik tahlil, kartografik va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi.

Asosiy qism. Buxoro viloyati O‘zbekistonning markaziy va janubi-g‘arbiy qismida joylashgan bo‘lib, shimolda va g‘arbda Qizilqum cho‘li bilan chegaralangan. Janubda Qashqadaryo viloyati, sharqda Navoiy viloyati hamda janubi-g‘arbda Turkmaniston Respublikasi bilan tutashgan. Hudud relyefi asosan tekisliklardan iborat. Mutlaq balandliklar 120–300 metr oralig‘ida o‘zgaradi. Zarafshon daryosi vodiysi va uning qadimiy deltasi qishloq xo‘jaligi uchun qulay tabiiy sharoit yaratgan. Tekis relyef sug‘orish inshootlarini qurish va qishloq xo‘jaligi

maydonlarini kengaytirishga imkon bergan. Agrolandshaftlarning hududiy tarkibi va joylashuvida aynan relyef muhim rol o'ynaydi. Tekislik hududlarida irrigatsion agrolandshaftlar keng rivojlangan bo'lsa, cho'l hududlarida yaylov landshaftlari ustunlik qiladi.

Iqlim sharoitining agrolandshaftlarga ta'siri Buxoro viloyati keskin kontinental iqlim mintaqasida joylashgan. Yoz fasli uzoq, quruq va juda issiq bo'lib, havo harorati $+45^{\circ}\text{C}$ gacha yetishi mumkin. Qish fasli nisbatan qisqa va sovuq bo'lib, ayrim yillarda -20°C gacha pasayadi. Yillik yog'in miqdori 100–200 mm ni tashkil etadi. Yog'inning asosiy qismi qish va bahor oylariga to'g'ri keladi. Vegetatsiya davrining 220–240 kun davom etishi issiqsevar qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Quyosh radiatsiyasining yuqori darajasi paxta, g'alla, uzum, sabzavot va poliz ekinlaridan yuqori hosil olish imkonini beradi. Biroq kuchli bug'lanish va namlik tanqisligi sug'orishga bo'lgan ehtiyojni keskin oshiradi. Iqlim sharoiti viloyatdagi agrolandshaftlarning tarkibi va ixtisoslashuvini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Tuproq qoplami va uning ahamiyati Buxoro viloyatida turli tuproq tiplari tarqalgan bo'lib, ular qishloq xo'jaligi rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Hududda quyidagi tuproq turlari uchraydi: bo'z tuproqlar; o'tloqi-bo'z tuproqlar; allyuvial tuproqlar; qumli cho'l tuproqlari; sho'rxok va sho'rlangan tuproqlar. Sug'oriladigan hududlarda o'tloqi-bo'z va allyuvial tuproqlar qishloq xo'jaligi uchun eng qulay hisoblanadi. Ushbu tuproqlarda paxta, g'alla, sabzavot va bog'dorchilik mahsulotlari yetishtiriladi. Biroq uzoq yillar davomida noto'g'ri sug'orish natijasida tuproqning ikkilamchi sho'rlanishi kuzatilmoqda. Bu holat tuproq unumdorligining pasayishiga va agrolandshaftlarning ekologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Suv resurslari va irrigatsion agrolandshaftlar. Buxoro viloyatining asosiy suv manbai Zarafshon daryosi hisoblanadi. Daryo suvlari orqali viloyatdagi asosiy sug'orish tizimlari faoliyat yuritadi. Sug'orish tarmoqlarining rivojlanishi natijasida tabiiy cho'l landshaftlari qishloq xo'jaligi landshaftlariga aylantirilgan.

Hozirgi vaqtda viloyatda: paxtachilik; g'allachilik; bog'dorchilik; uzumchilik; sabzavotchilik; chorvachilik keng rivojlangan. Suv resurslari agrolandshaftlarning joylashuvi va iqtisodiy ixtisoslashuvini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Suv tanqisligi sharoitida tomchilatib sug'orish va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Agrolandshaftlar shakllanishida antropogen omillarning roli Buxoro viloyatida agrolandshaftlarning shakllanishi tabiiy omillar bilan bir qatorda inson faoliyati ta'sirida ham kechmoqda. XX asr davomida: yangi yerlar o'zlashtirildi; irrigatsiya tarmoqlari barpo etildi; kollektor-drenaj tizimlari qurildi; cho'l hududlarida sug'orma dehqonchilik rivojlantirildi. Natijada tabiiy landshaftlar sezilarli darajada transformatsiyaga uchradi. Agrolandshaftlarning rivojlanishi iqtisodiy samaradorlikni oshirgan bo'lsa-da, ayrim ekologik muammolarni ham yuzaga keltirdi. Jumladan: tuproq sho'rlanishi; yer osti suvlari sathining ko'tarilishi; cho'llanish; biologik xilma-xillikning kamayishi; suv resurslarining tanqisligi. Shuning uchun zamonaviy agrotexnologiyalar va ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan choralar muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda viloyatda yuz minglab gektar yer maydonlari paxtachilik, g'allachilik, bog'dorchilik va sabzavotchilikka ixtisoslashgan.

Tadqiqot natijalari va muhokama Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Buxoro viloyatida agrolandshaftlarning shakllanishi quyidagi omillar bilan chambarchas bog'liq: Tekis relyef sug'orish tizimlarini rivojlantirish imkonini yaratgan. Issiq va quruq iqlim issiqsevar ekinlarni yetishtirishga qulay sharoit yaratadi. Suv resurslari mavjudligi irrigatsion agrolandshaftlarning asosiy shakllantiruvchi omili hisoblanadi. Tuproq qoplaminig xususiyatlari ekinlar tarkibi va hosildorlikka ta'sir qiladi. Antropogen faoliyat agrolandshaftlarning tarkibi va funksional tuzilishini o'zgartirmoqda. Demak, Buxoro viloyati agrolandshaftlari tabiiy va antropogen omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllangan murakkab geotizim sifatida tavsiflanadi. Biroq antropogen bosimning ortishi natijasida tuproq

sho'rlanishi, cho'llanish va ekologik muammolar yuzaga kelmoqda. Ushbu holat agrolandshaftlardan oqilona foydalanish zaruratini kuchaytiradi.

Xulosa. Buxoro viloyati tabiiy geografik sharoiti agrolandshaftlarning shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Hududning tekis relyefi, quruq va issiq iqlimi, sug'orishga mos tuproqlari hamda Zarafshon daryosi suvlari qishloq xo'jaligi taraqqiyotiga zamin yaratgan. Shu bilan birga, suv tanqisligi, tuproq sho'rlanishi va cho'llanish kabi ekologik muammolar agrolandshaftlarning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Kelgusida suv tejavchi texnologiyalarni keng joriy etish, meliorativ tadbirlarni takomillashtirish va ekologik muvozanatni saqlash orqali agrolandshaftlar samaradorligini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. X.P.Тошов, М.К.Эргашева, Т.Г.Рахимова. Амалий география (Ўқув-услубий қўлланма). Бухоро, 2011.
2. Рафиқов А.А. Геоэкология асослари. Бухоро, 2007.
3. Тошев Х.Р. Бухоро вилоятининг маҳаллий сув ресурслари ва улардан фойдаланиш муаммолари. География фанининг назарий-амалий муаммолари. Бухоро, 2006.135-139 б.
4. Назаров И.Қ. Бухоро вилояти худудининг биоэкологик хусусиятлари. Тўплам.
5. Назаров И.Қ., Аллаёров И.К. Бухоро географияси. Бухоро, 1994.
6. Назаров И.Қ. Қумли чўл биотопларида ҳароратнинг кеча-кундуз давомида ўзгариши хусусида. Тўплам. Экологические проблема растительного и животного мира Бухарского региона. Бухара, 1997.
7. Назаров И.Қ., Ражабов Р.Р. Бухоро вилояти худуди экологиясининг географик жиҳатлари. БухДУ илмий ахборотлари №1, 2003.